

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο.Π. ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ Α΄

A.1.1.

1. **Γύρω στα 1870** σημειώθηκε στην Ελλάδα κάποιο κύμα ίδρυσης βιομηχανικών επιχειρήσεων, περισσότερων από εκατό.
2. **Το Μάρτιο του 1922** τα δημοσιονομικά δεδομένα της Ελλάδας έφτασαν σε πλήρες αδιέξοδο, το οποίο αντιμετωπίστηκε με τη διχοτόμηση του χαρτονομίσματος.
3. Όσες μεταρρυθμίσεις έγιναν **μέχρι το 1909**, κατά κύριο λόγο από κυβερνήσεις του τρικουπικού κόμματος υπό την ηγεσία του Θεοτόκη, ήταν διοικητικού χαρακτήρα.
4. Με πρωτοβουλία της ΚΤΕ, **το Σεπτέμβριο του 1923** ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων.
5. Ο Βενιζέλος απέστειλε στην Κρήτη ως Γενικό Διοικητή το φίλο του Στέφανο Δραγούμη, ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντά του στις **12 Οκτωβρίου 1912**.

A.1.2

- Συμφωνία της Άγκυρας (10 Ιουνίου 1930): σελ. 161 «Στις 10 Ιουνίου 1930 ... του άλλου κράτους.»
- Συμφωνία των Μουρνιών (2 Νοεμβρίου 1905): σελ. 215 «Οι διαπραγματεύσεις ... την Ελλάδα.»
- Βενιζελισμός: σελ. 48 «Στην περίοδο 1910 – 1922,... του έθνους.»

A.2.1.

α) σελ. 89 – 90: Η πρώτη δημόσια εμφάνιση του Βενιζέλου ως Ελλαδίτη πολιτικού έγινε στις 5 Σεπτεμβρίου 1910 με ομιλία στην πλατεία Συντάγματος, στην οποία έκανε προγραμματικές δηλώσεις, με τις οποίες υποστήριξε μετριοπαθείς μεταρρυθμίσεις. Παρά την πίεση των οπαδών του ... δεν έθεσε.»

β) σελ. 90: «Το πρώτο εξάμηνο ... αναθεώρησης.»

γ) σελ. 94: «Με αφορμή τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ... κυβέρνησης.»

A.2.2.

α) σελ. 138: «Τους πρώτους μήνες ... σε βάρος των Ελλήνων.»

β) σελ. 144: «Ο μικρασιατικός πόλεμος έληξε ... στη Ρωσία.»

ΟΜΑΔΑ Β΄

B1.

Ο αποκλεισμός της Ελλάδας από τις ευρωπαϊκές χρηματαγορές εξαιτίας της άρνησης των οθωνικών κυβερνήσεων να αναλάβουν την αποπληρωμή των δανείων του αγώνα διήρκησε μέχρι το 1861. Η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης από τη δεκαετία του 1860 και μετά, οδήγησε αναγκαστικά σε νέο δανεισμό. Οι περιορισμένοι πόροι της χώρας, σε συνδυασμό με τα έκτακτα έξοδα που επέβαλαν οι διαρκείς εθνικές κρίσεις, καθιστούσαν αδύνατη την εξοικονόμηση κεφαλαίων για δημόσιες επενδύσεις.

Ο εξωτερικός δανεισμός διογκώθηκε κατά τη δεκαετία του 1880, και μέσα σε λίγα μόλις χρόνια η χώρα βρέθηκε να οφείλει ποσά πολλαπλάσια του ετήσιου προϋπολογισμού της. Ο Ευάγγελος Χεκίμογλου στο άρθρο του «Η πτώχευση και ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος» που δημοσιεύτηκε το περιοδικό *Ε ΙΣΤΟΡΙΚΑ* (δευτερογενής πηγή) αναφέρεται επίσης στα αίτια του εξωτερικού δανεισμού μετά το 1880. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι το κόστος της πολεμικής προετοιμασίας και των επιστρατεύσεων που επέβαλε η προσάρτηση της Θεσσαλίας και τμήματος της Ηπείρου στην Ελλάδα μετά το Συνέδριο του Βερολίνου έφτασε τα 6 εκατομμύρια λίρες. Για να αντιμετωπίσει το κόστος αυτό η Ελλάδα υποχρεώθηκε να συνάψει δάνειο, το οποίο όμως επιβάρυνε τον ετήσιο προϋπολογισμό τόσο, ώστε να δαπανάται το 50% των κρατικών εσόδων για την εξυπηρέτηση του χρέους, απορροφώντας έτσι ουσιαστικά τον μισό προϋπολογισμό. Βέβαια, η αύξηση των φόρων που θα απέρρευε από την προσάρτηση των νέων πληθυσμών θα περίμενε κανείς να αποφέρει την αναδιάρθρωση του χρέους, πράγμα όμως που δεν επιτεύχθηκε

εξαιτίας της επιδείνωσης της οικονομικής κατάστασης κατά τα χρόνια 1882 – 1884. Κατά την τετραετία αυτή τα έσοδα του κράτους ήταν πολύ λιγότερα από όσα υπολογίζονταν με αποτέλεσμα να προκύψουν νέα ελλείμματα για την κάλυψη των οποίων χρησιμοποιήθηκαν τα δάνεια. Η οικονομική δυσπραγία δεν μπόρεσε να γνωρίσει ανακούφιση ούτε με την αύξηση των φόρων στον καπνό, το τσιγαρόχαρτο, το οινόπνευμα, τα σπύρτα κ.α. Οι κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν περαιτέρω λόγω της στρατιωτικής προετοιμασίας εν όψει των εξελίξεων στο χώρο της Βαλκανικής, της κατασκευής δρόμων, της ανάγκης επιβολής νέων φόρων και της δυσκολίας είσπραξής τους. Σε όλα αυτά πρέπει να προστεθεί ως αντίξοχη οικονομική συνθήκη και η γεωργική αφορία των ετών 1883 – 1884.

Έτσι λοιπόν το μεγαλύτερο μέρος των δανείων αυτών χρησίμευσε για την κάλυψη των τρεχόντων ελλειμμάτων των εθνικών προϋπολογισμών, καθώς και των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων (του 1877-1880 και του 1885-1886) και των εξοπλισμών (26.000.000 δραχμές από τα δάνεια χρησιμοποιήθηκαν για τη ναυπήγηση τριών θωρηκτών το 1889). Επίσης μεγάλα ποσά διατέθηκαν για την αποπληρωμή παλαιότερων δανείων. Μικρό μέρος απέμενε για παραγωγικές επενδύσεις και δημόσια έργα, ποσό όμως απαραίτητο, χωρίς το οποίο τα έργα αυτά δεν θα μπορούσαν να ολοκληρωθούν. Για τη χρήση των δανείων χαρακτηριστική είναι και η πρόσκληση που απηύθυνε ο αντι – τρικουπικός Βουλευτής Αχαΐας Ανδρέας Παπαγιαννόπουλος στον Χαρίλαο Τρικούπη (πρωτογενής πηγή) να απολογηθεί για το ότι παρά την ύπαρξη νόμων σύναψε πάγια και χρεολυτικά δάνεια από το 1887 μέχρι τον Οκτώβριο του 1890 για την κάλυψη ελλειμμάτων ύψους πενήντα έξι εκατομμυρίων χρυσών δραχμών, τα οποία μάλιστα απέκρυψε και από τη Βουλή και από τους δανειστές. Κατά το έτος 1893 η Ελλάδα βρέθηκε σε αδυναμία να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών της δανείων και ζήτησε επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της. Η «πτώχευση», όπως χαρακτηρίστηκε, δεν ήταν ασυνήθιστη επιλογή των φτωχότερων κρατών, στην Ελλάδα όμως της εποχής εκείνης είχε μεγάλο πολιτικό κόστος. Ο Ευάγγελος Χεκίμογλου μάλιστα αναφέρει ότι τη δημοσιονομική επιδείνωση επέτεινε το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις απέκλειαν το ενδεχόμενο πτώχευσης και ότι επεσήμαναν μάλιστα ότι η εποχή των απολαύσεων δεν έχει τελειώσει. Παρά τις εγγυήσεις της κυβέρνησης τα δάνεια έπαυσαν. Οι διαπραγματεύσεις με τις πιστώτριες χώρες συνεχίστηκαν μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Η ήττα του ελληνικού στρατού και η υποχρέωση της Ελλάδας να καταβάλει υπέρογκες πολεμικές αποζημιώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία έθεσαν το ζήτημα σε νέες βάσεις.

Τα οικονομικά του ελληνικού κράτους οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ). Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) ανέλαβαν τη διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων. Επρόκειτο για τα έσοδα των μονοπωλίων αλατιού, φωτιστικού πετρελαίου, σπύρτων, παιγνιοχαρτών, χαρτιού σιγαρέτων, τα έσοδα από την εξόρυξη της σμύριδας της Νάξου, το φόρο καπνού, τα λιμενικά δικαιώματα του Πειραιά, το φόρο χαρτοσήμου κ.λπ. Το ύψος αυτών των εσόδων ανερχόταν σε 28.000.000 έως 30.000.000 δραχμές. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τον Ευάγγελο Χεκίμογλου ο οποίος αναφέρει ότι η Διεθνής Επιτροπή Ελέγχου που από το 1899 μετονομάστηκε σε Διεθνή Οικονομική

Επιτροπή ανέλαβε τη διαχείριση των εσόδων από τα μονοπώλια του αλατιού, του τσιγαρόχαρτου, των πυρείων, των παιγνιόχαρτων, του πετρελαίου, της σμύριδας Νάξου, του φόρου του καπνού, του χαρτοσήμου, των εισπράξεων από το τελωνείο του Πειραιά, της Πάτρας, της Κέρκυρας, του Βόλου και του Λαυρίου. Τα παραπάνω έσοδα από τα τελωνεία αποτελούσαν τα $\frac{3}{4}$ των συνολικών τελωνειακών εσόδων. Γενικότερα πάντως τα παραπάνω έσοδα, ο έλεγχος και η διαχείριση των οποίων εκχωρήθηκε στη ΔΟΕ, είχαν σίγουρες αποδόσεις και αποτελούσαν το 50% των συνολικών εσόδων.

Στόχος αυτής της υποχρεωτικής διαχείρισης ήταν η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία, δηλαδή η καταβολή της πολεμικής αποζημίωσης ύψους 92.000.000 δραχμών και η εξυπηρέτηση των άλλων δανείων. Η διεθνής επιτροπή, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898, αντιμετώπισε τις τρέχουσες ανάγκες με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε με την εγγύηση των Δυνάμεων. Στη συνέχεια, εκτός από το βασικό της ρόλο, δηλαδή την εξασφάλιση της αποπληρωμής των δανείων, λειτούργησε επιπρόσθετα ως τεχνικό συμβουλευτικό σώμα, συμβάλλοντας γενικότερα στη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας.

Τα αποτελέσματα ήταν θετικά και έγιναν ορατά λίγα χρόνια αργότερα, εφόσον το 1910 παρά τη σταφιδική κρίση και το ελλειμματικό ισοζύγιο πληρωμών, τα δημοσιονομικά μπορούσαν να χαρακτηριστούν υγιή.

B2.

Η επιμονή των επαναστατών στον ένοπλο αγώνα και η παράταση της έκρυθμης κατάστασης στην Κρήτη ανάγκασε τις Προστάτιδες Δυνάμεις να αποστείλουν αυστηρό τελεσίγραφο στους Κρήτες. Αυτοί αφού κατέθεσαν τα όπλα συμφώνησαν ύστερα από διαπραγματεύσεις στην υπογραφή της συμφωνίας των Μουρνιών.

Το κίνημα του Θερίσου δεν πέτυχε πλήρως τους στόχους του, αλλά έδωσε νέα ισχυρή ώθηση στο Κρητικό Ζήτημα και προκάλεσε θετικές εξελίξεις. Διεθνής Επιτροπή που ήλθε στην Κρήτη τον Φεβρουάριο 1906, ανέλαβε να εξετάσει την κατάσταση και τους όρους λειτουργίας του αρμοστειακού καθεστώτος και να υποβάλει σχετική έκθεση. Έπειτα από μακρότατες και επίπονες διαβουλεύσεις με τον Ελ. Βενιζέλο και με την Ελληνική Κυβέρνηση, οι Μεγάλες Δυνάμεις κατέληξαν σε μια νέα ρύθμιση του Κρητικού Ζητήματος. Το οριστικό κείμενο των μεταρρυθμίσεων προέβλεπε την οργάνωση Κρητικής Χωροφυλακής με εντελώς νέο σχήμα, την ίδρυση Κρητικής Πολιτοφυλακής, με Έλληνες αξιωματικούς που προηγουμένως θα παραιτούνταν από τον ελληνικό στρατό, και την ανάκληση των ξένων στρατευμάτων, μετά την αποκατάσταση της εσωτερικής γαλήνης στην Κρήτη. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ' (δευτερογενής πηγή) στην οποία αναφέρεται ότι η επίσημη διατύπωση των ευρωπαϊκών αποφάσεων επιδόθηκε στον Υπατο Αρμοστή στις 23 Ιουλίου 1906. Αυτές αφορούσαν την αναδιάρθρωση της χωροφυλακής και τη δημιουργία

Πολιτοφυλακής, η οποία θα βρισκόταν υπό την εποπτεία Ελλήνων αξιωματικών, αφού πρώτα θα διαγράφονταν από τον ελληνικό στρατό, την απαλλαγή της Κρήτης από τον στρατιωτικό έλεγχο των ευρωπαϊκών δυνάμεων, αφού πρώτα θα διασφαλιζόταν η τάξη στη νησί, τη σύναψη νέου δανείου ύψους 9.300.000 γαλλικών φράγκων με ταυτόχρονη αναστολή της πληρωμής των τόκων του παλαιού δανείου και τέλος την αναθεώρηση του Κρητικού συντάγματος.

Η πολιτική του Βενιζέλου είχε θριαμβεύσει. Αμέσως έπειτα συγκροτήθηκε η Β΄ Συντακτική Συνέλευση, για την εκπόνηση νέου συντάγματος, και η πρώτη πράξη της ήταν η έκδοση ενωτικού ψηφίσματος, μέσα σε ατμόσφαιρα συμφιλίωσης και εθνικής έξαρσης. Με νέα απόφασή τους οι Δυνάμεις παραχωρούσαν στο βασιλιά των Ελλήνων Γεώργιο Α΄ το δικαίωμα να διορίζει εκείνος τον Ύπατο Αρμοστή της Κρήτης (14 Αυγούστου 1906). Το νησί είχε ουσιαστικά καταστεί μια ιδιότυπη ελληνική επαρχία. Μετά τις εξελίξεις αυτές, ο Πρίγκιπας Γεώργιος δεν μπορούσε πια να παραμένει στην Αρμοστεία της Κρήτης. Παρά τις επίμονες παρακλήσεις των αντιβενιζελικών φίλων του, εκείνος υπέβαλε την παραίτησή του (12 Σεπτεμβρίου 1906) και αναχώρησε από την Κρήτη. Ο βασιλιάς της Ελλάδας Γεώργιος Α΄ υπέδειξε ως νέο Ύπατο Αρμοστή τον Αλέξανδρο Ζαΐμη. Το Κρητικό Ζήτημα είχε πλέον εισέλθει στη φάση της οριστικής του επίλυσης.

Κατά την περίοδο της Αρμοστείας του Αλέξανδρου Ζαΐμη το πιο σημαντικό είναι ότι οργανώθηκε για πρώτη φορά η Πολιτοφυλακή της Κρήτης, δηλαδή ο πρώτος στρατός του νησιού (1907), που εξελίχθηκε σε αξιόλογη δύναμη, όπως φάνηκε αργότερα στους Βαλκανικούς πολέμους 1912-1913. Η παρουσία των ξένων στρατευμάτων κατέστη πλέον περιττή και οι Μ. Δυνάμεις αποφάσισαν να εκκενώσουν την Κρήτη μέσα σε ένα χρόνο, με μόνη εγγύηση την ασφάλεια των μουσουλμάνων της νήσου. Στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους επισημαίνεται ότι η εποπτεία της κρητικής πολιτοφυλακής από Έλληνες αξιωματικούς αποτελούσε τη βασική προϋπόθεση για την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων. Ένα ευχαριστήριο Ψήφισμα της Κρητικής Βουλής (21 Μαΐου 1908) προς τις Μ. Δυνάμεις ήταν η επίσημη πολιτική πράξη της χειραφέτησης της Κρήτης από την προστασία των Μ. Δυνάμεων. Μάλιστα ο ίδιος ο Βενιζέλος στην αποχαιρετιστήρια ομιλία του το 1909 (πρωτογενής πηγή) τονίζει τη μεγάλη σημασία της απομάκρυνσης των ξένων από την Κρήτη. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι η 15^η Ιουλίου ήταν η πρώτη μέρα μετά από επτά αιώνες κατά την οποία η Κρήτη δεν κατεχόταν ή κηδεμονευόταν από ξένους. Διευκρινίζει βέβαια ότι κατά τη διάρκεια της Κρητικής Πολιτείας τα ευρωπαϊκά στρατεύματα αποσκοπούσαν στη διασφάλιση της ελευθερίας και στην προστασία του νησιού. Ο ρόλος τους όμως ως κηδεμόνων δεν επέτρεπε απόλυτη πολιτική ελευθερία στους Κρήτες. Σε όσους ισχυρίζονταν ότι η ίδρυση της πολιτοφυλακής και η απαλλαγή από τα ξένα στρατεύματα δεν αποτελούσε ουσιαστική μεταβολή ως προς την ολοκλήρωση του εθνικού οράματος των Κρητών απάντησε ότι η Κρήτη απαλλάχτηκε στην ουσία από την συγκυριαρχία των Δυνάμεων, για να κυριαρχήσει χωρίς προσκόμματα ο κρητικός λαός. Αντίστοιχα στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τονίζεται η σημασία της αποχώρησης των ξένων στρατευμάτων. Πιο συγκεκριμένα, η Διακοίνωση της 20^{ης} /23^{ης} Ιουλίου σήμανε τη σταδιακή χειραφέτηση της Κρητικής Πολιτείας από τον έλεγχο των

Μεγάλων Δυνάμεων. Στις 24 Ιουλίου αναχώρησε μέρος των ξένων στρατευμάτων και ορίστηκε μέσα σε ένα χρόνο η αποχώρηση των υπόλοιπων στρατευμάτων. Η πολιτική αυτή πράξη θα σήμαινε την πλήρη αυτονομία των Κρητών. Το νησί έπρεπε πλέον να κινείται με τις δικές του δυνάμεις στη διαχείριση του Κρητικού Ζητήματος.

Η ίδρυση της Πολιτοφυλακής ήταν ένα από τα σταδιακά βήματα που εξαρχής ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε προβλέψει ως σημαντικό για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Για την επίτευξη βέβαια του εθνικού οράματος των Κρητών χρειάστηκε να περάσουν αρκετά ακόμη χρόνια, μέχρι την έκρηξη των Βαλκανικών πολέμων (1912), οπότε λύθηκε αυτό που δεν κατόρθωσε να λύσει η διπλωματία. Το 1913 η Κρήτη ενώθηκε οριστικά με την Ελλάδα.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

**ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ – ΚΑΡΑΠΙΠΕΡΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑ
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΙΩΤΑ - ΣΥΡΜΟΣ ΜΙΛΤΟΣ
ΧΑΝΤΖΟΥΛΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ - ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΚΑΤΕΡΙΝΑ
ΨΩΜΑ ΑΡΕΤΗ**

